

Mottó: *И жизнь ничем нельзя продлить, как май нельзя продлить*¹

ANTAL GABRIELLA KARLIVNA

A szerelem problematikája Zinaida Gippiusz filozófiájában

Azok a szimbolista tendenciák, amelyek Európában a XIX. század végén jelentkeztek, országonként és művészeteként is más és más módon nyilvánultak meg, ugyanakkor közös volt bennük az, hogy a vizuális jelek egyúttal szimbolikus és emocionális jelentést is hordoztak.² A szimbolizmus mint irodalmi és képzőművészeti stílusirányzat (utóbbinál főként a festészetben domináns) Franciaországban virágzott a XIX. század végén.³

A szimbolizmust általában egy olyan eszmei irányzatnak kell tekintenünk, amelyre a miszticizmus (hit abban, hogy az ember közvetlenül érintkezhet a természetfeletti erővel), az álomszerűség, továbbá a szubjektivitás és a szinesztézia („összeérzés” – a különböző érzetek egymásba fonódása) jellemző a leginkább, és amely az írók, költők és képzőművészek alkotómunkájának együttműködéséből formálódott. A szimbólum (jelkép) hagyományos értelmezése: valamilyen elvont fogalom, érzés, gondolat kifejezése konkrét tárgy vagy személy által (a köztük lévő kapcsolat általában közismert, pl.: a gyűrű = végtelenség, a lánc = rabság stb).⁴

A szimbolizmus megjelent egész Európában, Oroszországot is beleértve. Elsősorban irodalmi irányzat volt, így az irodalomban alakultak ki egyéni esztétikai jegyei is. A szimbolizmus impresszionista-ellenes irányzat volt, elméletírói ezt számtalanszor hangsúlyozták. Szerintük az impresszionizmus a *szenzualitás*, az érzéki észlelés művészete, míg a szimbolizmus az ideára, a dolgok mélyén és a látszat mögött rejtőző titkos értelem megtalálására vállalkozott. A

---

¹ „Az életet semmivel sem lehet meghosszabbítani, mint ahogyan a májust sem.” (saját fordítás); 3. *Гиппиус: Собрание сочинений. Новые люди.* Москва 2001.

² В. Шестаков: Эрос и культура. Философия любви и европейское искусство. Москва 1999. 128–177.

³ *ио.* 166–178.

⁴ *Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы* Москва 2005. 231–233.

szimbolizmus Oroszországban a XIX. század végén és a XX. század elején a legjelentősebb irányzattá vált, amelynek két generációja ismert: az idősebb és a fiatalabb. Az idősebb generációhoz (1890-es évek) olyan írók tartoznak, mint: V. Brjusov, K. Balmont, D. Merezsikovszkij, F. Szologub, valamint Z. Gippiusz. Az irányzat fiatalabb képviselői: A. Blok, A. Belij és V. Ivánov.⁵

Az idősebb generáció kiemelkedő alkotójának Miss Máj c. műve kapcsán felmerülő impressziók nyomán a következőkre jutottam a nem titkolt szándékkal, hogy e tanulmány olvasóiban további gondolatokat ébreszt.

Elöljáróban néhány szó az alkotóról: Zinaida Nyikolajevna Gippiusz 1869-ben született. Írt verseket, regényeket, kritikákat. Német arisztokrata származású (eredeti neve Gingszt). Édesapja Nyikolaj Romanovics korán meghalt tuberkulózisban. Az édesapa halála után Gippiusz anyja úgy döntött, hogy véglegesen Moszkvába költöznek, de Zinaida gyakori betegeskedése miatt sokat kellett költözni (Jalta, Tiflisz, Borzsomi). Borzsomiban ismerkedett meg Merezsikovszkijjal, akihez később férjhez is ment. Merezsikovszkij akkor már ismert költő volt. Ekkor irodalmi téren nagyon különböztek a nézeteik, irodalmi témákat érintő beszélgetésük sokszor vitába torkollott. 1889-ben összeházasodtak.

Merezsikovszkij édesapja meglehetősen jómódú volt, ennek ellenére anyagiakban nem támogatta a fiatal házасokat, így Gippiuszek kizárólag abból éltek, amit irodalmi műveikkel megkerestek.

Írásait tekintve három fő témája volt: ember, szerelem és a halál.

A műveiben leírtak alapján az ember nem létezik Isten nélkül. Nélküle az ember elgépiesedett lényvé válik. A szerelmet szintén csak Istennel együtt képzei el. Véleménye szerint úgy kell szeretni, ahogy a vallás megköveteli. A szerelem tudja csak szentté emelni a testet, egyesíteni a földet az éggel, a materiálist a transzcendentálissal. Létezhet-e olyan szerelem, amely képes az istenit a földivel vegyíteni? – ez Gippiusz dilemmája. A halál – mint harmadik fő témája – szintén sok versében jelenik meg. A halál Gippiusz általi felfogásában ötvöződik Isten és a szerelem, mint az emberi lét transzcendens értelmében vett két vonatkoztatási pont.

Zinaida Gippiusz műveiben a szerelem, mint téma a következő kontextusokban jelentkezik:

Szerelem: Isten és Szabadság;

---

⁵ А. Пайман: История русского символизма. Москва 2002. 56–88.

Halál: Szabadság és Szerelem.

Gippiusz szerint a valódi szerelemben a Szabadság és Isten ötvöződik. A szerelem ad lehetőséget arra, hogy az ember megtalálja az utat az Istenhez, így megérezheti a magasabb erőket, és képes azokkal összeolvadni is. Gippiusznál fellelhető olyan eszmefuttatás is, miszerint az ember beleszeretve a másikba, valójában nem a konkrét személyt szereti, hanem a benne lévő Istent. Véleménye szerint a szerelmes ember mintegy médiummá válik önmagunk szeretetének, és annak tekintetében, hogy mások képesek szeretni minket: a minket szerető személy szerelme révén megszerethetjük önmagunkat és szerethetővé válhatunk mások számára is. Zinaida két hiposztázis között vívódott: plátói szerelem és testi szerelem között.

E két szerelem közötti dilemma a kor vallásos filozófusai számára természetes és elfogadott volt. Úgy vélték, hogy a plátói szerelem tiszta és ártatlan, ellentétben a testi szerelemmel, mely magában hordoz aljas és istentelen dolgokat.

Az író élete során mindig azt a szerelmet kereste, amely tiszta, megfoghatatlan és misztikus. Joggal merül fel a kérdés, hogy vajon megtalálta-e, és ha a válasz erre a „nem”, akkor nem épp ez inspirálta-e a szerzőt arra, hogy azt az állandó keresésből fakadó nyugtalanságot tegye meg művei központi témájává és főszereplőinek mintegy speciális karakterjegyévé, ami őt magát is a leginkább foglalkoztatta. Mindenesetre Dmitrij Mereskovszkijjal való kapcsolatát Zsugulina a *Тема любви в философии 3. Гиппиус* című cikkében nem e földinek, hanem misztikummal átitatott szerelemnek és metafizikai kapcsolatként értelmezi.

Zinaida sokat írt az úgymond „nem szokványos” szerelemről, és arra a következtetésre jutott, hogy a Szerelem valójában „kétnemű”, melyben mindenki megtalálhatja benne azt, ami az ő testének, lelkének, az ő világszemléletéhez, életfilozófiához kell. Valójában Gippiusz a nemek közt nem húz egyértelmű határokat, nincsenek egyértelmű, ellentmondást nem tűrő utasításai arra vonatkozólag, hogy kit kell szeretni: férfit vagy nőt. Szerinte a természet biszexuális. Talán a biszexualitás mögött egy elrejtett, tudatalatti törekvés van az androgün felé: felfedezni magában mindkét nemet, megtapasztalni azt az érzést, mely a természet révén nincs rendeltetve, azaz megérezni és felfedezni magában az istenséget. Fontos megjegyezni, hogy Oroszországban, amikor az irodalom ezüstkorát élte, a művészek, értelmiségek körében az egynemű szerelem egyfajta divattá vált.

A XX. század végén két fő kötete jelent meg: a *Novije Ljugyi* és a *Zerkála*. A *Miss Máj* című elbeszélését a *Novije Ljugyi* kötetből választottam, ezzel szeretném röviden felvázolni Z. Gippiusz műveiben megjelenő nőiség problematikát.

Gippiusz nőalakjai nem csupán szimbolikus szinten, elvont eszméket megtestesítve jelennek meg, hanem megfoghatóak, láthatóak és plasztikusak.

Az elbeszélés egy vidéki földbirtokon játszódik, és a hétköznapiak tűnő élet leírásával kezdődik. Inasok, szolgák, mosónők... Virágok, gyümölcsöskert, erdő és erkélyekkel, ablakokkal díszített urasági ház tárul elénk. E kép eszünkbe juttatja Turgenyev nemesi udvarház-ábrázolásának tradícióját. Az idilli hangulatot sugalló kertben – maga sem értve nyomasztó lelkiállapotát – melankolikus, mélabús hangulatban bolyong Andrej, a főhős. A múlt évből itt maradt, megsárgult levelek alól törekeny, félénk fehér virágok bújnak elő; fehérlik a színvesztett hold, élesen és titokzatosan magasodnak a nyárfák... Ám hirtelen fiatal, vidám hangok törnek meg e táj érintetlen csendjét. Távolból gyászruhában menetelő rokonság közelített. A feketébe öltözött nők annyira hasonlítottak egymásra, hogy Andrej hirtelen nem ismerte fel közöttük Kátyát, a menyasszonyát. Majd megpillantott egy számára ismeretlen, magas fehér ruhás lányt. A lány oly sudáran és titokzatosan, mint egy nyárfa emelkedett ki a fekete ruhás nők sötét tömegéből, olyan volt, mint egy színevesztett hold.

Az elbeszélő a festészetre jellemző eljárásmodot használ, vagyis színkálával emeli ki a történetből a főhőst, mégpedig a két alapszínnel, melyek egyúttal ellentétei is egymásnak – a fehér és a fekete. Ezzel kontrasztot alkot, ily módon kétfelé bontva a női társaságot. A színek által mintegy két különböző világ tárul elénk, egy materiális és egy transzcendentális, a megfoghatatlan, kevésbé ismert világ.

Az elbeszélő a főszereplő „megtestesületlen”, „illuzórikus jellegét” a természet megfoghatatlan jelenségeivel, a hold fakó fényével és a magasba emelkedő nyárfa árnyékával adja át, a lány egész teste fakó, szinte áttetsző volt. A leírás alapján vékony, hosszú nyakú, fakó aranyszínű hajú. A szín nélküli arc nyugalmat árasztott magából, a távolülő szürke szemek valamilyen érthetetlen megvilágosodást tükröztek. A lány egész lényét tehát valamilyen magasabb rendű harmónia és összhang hatotta át. A külső hatása, mintegy az első impresszió, amit egy ember a pusztá megjelenésével képes kiváltani, magának a szerzőnek is különösen fontos. Ezt támasztja alá az a tény, hogy Zinaida mindig is tetszett magának és ezt soha nem is titkolta. A környezete különlegesnek, úgymond kiválasztottnak tekintette, és ezt furcsa öltözködési stílusával képes volt még tovább fokozni.

Andrej jóval egyszerűbb, hétköznapiabb jellem és alak, mint Miss Máj. Az elbeszélésben több szinten jelenlevő kontrasztosság a férfi és nőalak szembeállításában tovább folytatódik. A két különböző mentalitású embert – ezzel

kapcsolatosan a legszembevetőbb különbség az kettejük között, hogy más és más módon jelenik meg életükben a tradicionális életmóddal való kapcsolat, és az azzal való azonosulás képessége – ugyanazon érzés fűz össze, amit a legegyszerűbben szerelemnek lehetne nevezni. Úgy tűnik, hogy itt nem pusztán egy szerelmi történetről van szó, hanem inkább egy olyan érzésről, vagy a transzcendenshez fűződő élményről, amelyre az embernek egész életén át szüksége lehet, melyben komplex módon kiteljesedhet léte értelme.

Platón szerint az emberi élet csak az Erósz által teljesezhető ki. Szerinte ő a legőszibb isten, aki egyben a legnagyobb jótevőnk is. Csak általa tudja az ember megvalósítani az élet értelmét:

Erósz a legőszibb istenek egyike. S ez a legőszibb isten egyben legnagyobb jótevőnk is. Mert amire az embernek egész életükön át szükségük van, ha szépen akarnak élni, azt sem a rokonság, sem a tisztaság, sem a gazdagság, sem bármi más nem tudja úgy kifejleszteni bennük, mint Erósz.⁶

Andrej a közönség, míg Miss Máj az égi Erósz megtestesítője. Andrej az érzéseit a tanult társadalmi elvárások szerint értelmezi és úgy is mutatja ki. Az elvárások, a szokások és a nevelés az igazi személyiség mély elrejtéséhez vezetnek. Számára Miss Máj az az ember, akit képtelenség érteni, megérteni, így megfoghatatlannak is tűnik számára. Legyen erre példa egy markánsan kifejező részlet:

Какая ты необыкновенная, я тебя не понимаю. Ты любишь меня? Да это не то слово. Я и прежде любил. А для тебя у меня нет слова. Май, ты как жизнь. Всё. И начало, и конец. Ты видишь, что я так чувствую? Скажи мне, зачем ты, откуда ты такая?

Я хочу быть всегда с тобой. Я женюсь на тебе.⁷

Andrejjel ellentétben Miss Máj az érzéseit, az életét nem a tanult társadalmi elvárások szerint értelmezi és éli meg. Szerinte az emberek jóval többet élnek, mint amennyi járna nekik. Az igazi élet gyorsan elrepül, mint a tavasz és a nyár. Utána az ember már csak túlél, vegetál, kúszik és nem él. Most van szerelem, van boldogság, mert van élet, ahogyan azt a műben olvasni lehet:

Я думаю, что люди гораздо дольше живут, чем им следует, чем они действительно могут. Это как если бы зрелые апельсины не падали с веток, а сохли и портились на

⁶ Platón: A lakoma. Budapest 1983. 159–167

⁷ Гуннуyc (2001: 511–512): „Milyen különleges vagy, én nem értelek téged. Te szeretsz engem? Ez nem a megfelelő szó. Én korábban is szerettelek. És neked nincsenek szavaid hozzám? Máj, te olyan vagy, mint az élet. Te vagy a minden. A kezdet és a vég. Látod, hogy én mit érzek? Mondd, miért vagy ilyen?”; „Én mindig veled akarok lenni. Feleségül veszlek.” (saját fordítás)

дереве. Истинная жизнь человека проходит быстро, как весна и лето, так же быстро. А потом люди остаются доживать, - это ошибка, им пресно и скучно, потому что жизни нет. Большое счастье, если можно пройти жизнь, прожить весну и лето - и кончить, не ползти дальше. И жизнь ничем нельзя продлить, как май нельзя продлить. Ты хочешь всегда со мной - как теперь. Теперь есть счастье, потому что есть жизнь, а потом все равно ничего не будет, потому что придет смерть. Живи со мной - а доживай... с кем хочешь... Я бы не хотела доживать совсем.⁸

A fent leírtak alapján Miss Máj alakja a hanyatlás, a dekadencia megtestesítőjeként is felfogható. Színtelen, arctalan, test nélküli lány. Másrészt viszont nemcsak a hanyatlásról, hanem egyfajta „ébredésről” is szó van. Az élet, a lét értelmének meglátásáról. Ezt az „ébredést” jelképezi maga a mű címe is: *Miss Máj*, vagyis Miss Május, a tavasz, az ébredés, az újjászületés szimbolikus jelentése. Miss Máj alakja mintha beleolvadna a májusi hónap hozta tavaszi tájba. Eggyé vált a természettel, mintegy harmonikus egészt alkotva vele.

Zinaida Gippiusz szerint az igazi szerelem csak az Isten és a szabadság összeolvadásával érhető el, a szabadság feltétlen vágya és a szerelem megtapasztalásának együttese viszont csak a halálhoz vezethet. Műveiben megtalálhatók azok a gondolatok, miszerint ha az ember életében megjelenik a szerelem, akkor ez az érzés nem egy konkrét ember iránt alakul ki, hanem az után az isten után, amit maga az ember testesít meg. A szerelem, mint érzés, állandó dilemmává vált Gippiusz számára.

IRODALOMJEGYZÉK

Гиппиус, З.: Собрание сочинений. Дневники 1919–1941. Москва 2005.

Гиппиус, З.: Собрание сочинений. Новые люди. Москва 2001.

Энциклопедия: Символы, знаки, эмблемы. Москва 2005.

Пайман, А.: История русского символизма. Москва 2002.

---

⁸ *uo.* 512. „Azt gondolom, hogy az emberek sokkal hosszabb ideig élnek, mint kellene, mint valójában bírnak. Ez olyan mintha az érett narancsok nem esnének le az ágakról, kiszáradnának és romlanának a fán. Az igazi, valós emberi élet gyorsan halad, mint a tavasz és a nyár, olyan gyorsan. És utána az emberek már csak túlélnek az életet – ez hiba, hiszen ők már csak unatkoznak, mivel nincs élet. Nagy boldogság lenne megélni az életet, átélni a tavaszt és a nyarat – és utána befejezni, nem kúszni tovább. Az élet semmivel sem hosszabbítható meg, ahogy a május sem. Mindig velem akarsz maradni – mint most. Nos, most van boldogság, mert van élet, később már úgysem lesz semmi, mert eljön a halál. Éljél velem – viszont az életet éld túl... akivel akarod... Én egyáltalán nem szeretnék túlélni.” (saját fordítás)

Platón: A lakoma. Budapest 1983.

Соловьев, В.: Русский Эрос или философия любви в России. Москва 1991.

Соловьев, В.: Спор о справедливости. Харьков 1999.

Шестаков, В.: Эрос и культура. Философия любви и европейское искусство. Москва 1999.

РЕЗЮМЕ

Многие утверждают, что русская философия Эроса в XIX веке чрезвычайно бедна. На самом деле тема любви врывается в русскую литературу конца XIX-начало XX веков. О любви пишется везде: в философии и публицистике, в художественной критике и теологии. Любовь для многих – тема первая, главная. Женская природа по своей сути эмоциональна.

Зинаида Гиппиус не только любила, но и размышляла над тем, что есть любовь. Она так думала, что любовь настоящая появляется в слиянии свободы и Бога. Любовь – путь к Богу, как возможность Его почувствовать или с ним слиться. З.Н.Гиппиус разрывалась между двумя ипостасями Любви: любовь платоническая и любовь плотская. Она пытается воссоединить эти два представления.

Писательница всегда любила Любовь вообще. Она пытается выделить Её в человеческих отношениях, в отношениях человека и Бога. Из дневника Зинаиды: „Зачем же я вечно иду к Любви? Я не знаю, может быть, это потому, что никто из них меня в сущности не любил? У Дмитрия Сергеевича тоже не такая, не «моя» любовь. Господи, как я люблю какую-то Любовь.” Зинаида Гиппиус ищет Любовь единую, целую. Но есть такая любовь?